

NEKOLIKO DOKUMENATA O PITANJU SLUŽBENOG JEZIKA U KATOLIČKOJ CRKVI U HRVATSKOJ 1848-1849. GODINE

Tomislav MARKUS, Zagreb

Autor donosi deset arhivskih dokumenata koji se odnose na pitanje uporabe službenog jezika unutar Katoličke crkve u Hrvatskoj 1848-1849. godine. Dokumenti otkrivaju stavove istaknutih ljudi i institucija iz Crkve i tadašnje hrvatske državne politike o položaju i značenju narodnog, odnosno latinskog jezika u crkvenom, političkom i općedruštvenom životu.

Katolička crkva sretala se, tijekom svojeg dugog postojanja, s mnogim neprijateljima izvana ili s različitim shvaćanjima o njezinu smislu od pojedinaca i skupina iznutra. Svladavala ih je katkad s više, katkad s manje uspjeha, no nikada nije zaboravila da je stalna reforma *conditio sine qua non* njezina opstanka. Time se, prema stalno isticanom katoličkom uvjerenju, omogućuje s jedne strane, spas čovječanstva religioznim i moralnim usavršavanjem i čuva se, s druge strane, veza s izvornom apostolskom Pracrkvom. Jači vanjski neprijatelji značili su, u svako doba, i veću kušnju za reformatorske snage unutar tisućljetne institucije.

U toku XVII. i XVIII. stoljeća glavna iskušenja za utvrđene vrijednosti Crkve došla su iz jedne katoličke zemlje – Francuske – u obliku jansenizma, episkopalizma, galikanizma i, posebno, državnog centralizma. Iako je, do 1789., bio temeljen na tradicionalnoj strukturi staleškog poretka, u kojem je feudalna Crkva imala stoljećima stabilno i Bogom posvećeno mjesto, centralizam je potpomogao jačanje modernog francuskog nacionalizma. Francuska revolucija, krajem XVIII. stoljeća, dovest će u pitanje, kao izrazit primjer težnje ekspanzivnog nacionalizma da zagospodari cjelokupnom društvenom zbiljom, ne samo takvu – feudalno-stalešku – Crkvu, već i Katoličku crkvu u Francuskoj kao takvu. Kasniji kompromisi u doba Napoleona i Bečkog kongresa 1814-1815. nisu mogli sakriti činjenicu da je dugoročno Katolička crkva u nacionalizmu dobila dotad najopasnijeg neprijatelja. Je li se sukob mogao izbjeći?

Razlike su bile višestruke i – bitne. Crkva je oduvijek bila okrenuta ispunjenju Kristova zavjeta pripreve za kraljevstvo nebesko, držeći se jedinom posjednicom apsolutne istine,

što je, u povezanosti Crkve s »bracchium saeculare« u ranijim stoljećima, dovodilo često do neopravdane netolerancije i fanatizma protiv »krivovjercaca«, »šizmatika« i »heretika«. Nacionalizam je, iako ništa manje netolerantan, izrazito svjetovna i materijalistička ideologija, usmjerena privrednom i kulturnom prosperitetu pojedinaca te što većoj moći nacije. Katolička je crkva, kako joj i ime kaže, univerzalna organizacija koja teško može naći zadovoljavajući modus vivendi s ekskluzivistički i centralistički orijentiranom modernom nacionalnom državom. Nacionalizam, nadalje, pokazuje određene značajke totalitarizma, jer ne prihvaća autonomiju pojedinaca i skupina, jer drži da ona narušava »svetu« nacionalnu homogenost. Crkva, međutim, nije nikada izgubila zasebnu unutarnju organizaciju i ideologiju, neovisno o višestrukoj isprepletenosti sa staleškom državom u ranijim stoljećima. Dodatnu je teškoću stvaralo uporno ostajanje vodećih ljudi Crkve, tijekom XIX. stoljeća, na monarhističkim i antirepublikanskim pozicijama. Ovo anakronističko inzistiranje na Bogom posvećenom monarhizmu, u duhu de la Mannaisovog i do Maistreovog konzervativizma, može se, međutim, razumjeti zbog destruktivnog iskustva Prve francuske republike.¹

Slika tradicionalnog staleškog društva Hrvatske,² s privilegiranim staležima i feudalnom Crkvom kao glavnim osloncem, počela se znatnije mijenjati tek 30-ih i 40-ih godina XIX. stoljeća. Tada se, oko Ljudevita Gaja (1809–1872.) i njegovih publikacija,³ okupljaju pretežno mladi ljudi, plebejskog i plemićkog podrijetla, koje povezuje isticanje moderne hrvatske nacionalne ideje. Njihova uporna borba za kulturnu, društvenu i političku afirmaciju hrvatskog narodnog – štokavskog – jezika okrunjena je relativno brzo punim uspjehom. Posljednji staleški Sabor Hrvatske donio je 23. listopada 1847. zaključak o uvođenju narodnog jezika, umjesto latinskog, u sve javne poslove.⁴ Pojedine su hrvatske oblasti – županije i kraljevski gradovi – već krajem 1847. počele uređivati narodnim jezikom, iako saborski zaključak još nije dobio kraljevu sankciju. Saborski zaključak odnosio se na državne, a ne i na crkvene oblasti, no time su nastali dotad nepostojeći problemi.

¹ Držim da svemu navedenom ne proturječi dobro poznata činjenica o istaknutim ljudima Crkve, u svih katoličkih naroda koji su prihvaćali, tijekom XVIII. i XIX. stoljeća, modernu ideju nacionalizma. Ljudi poput Josipa Jurja Strossmayera (1815–1905.), Franje Račkog (1826–1894.), Mihovila Pavlinovića (1833–1887.), Jurja Dobrile (1812–1882.) i Josipa Stadlera (1843–1918.) pripadaju najznačajnijim hrvatskim nacionalistima XIX. stoljeća. Međutim, njihova nastojanja za pomirenjem crkveno-religioznih i nacionalnih vrijednosti pokazala su se dugoročno neostvarivim. U svim današnjim nacionalnim državama s »katoličkom« većinom Katoličkoj crkvi pripada iznimno marginalna društvena uloga, a o političkoj se ulozi jedva može i govoriti.

² »Hrvatska« u ovom slučaju znači tzv. Bansku ili provincijalnu Hrvatsku, bez Dalmacije, Istre i Vojne granice, odnosno samo tri slavonske i tri uže hrvatske županije na koje se, tijekom prve polovice XIX. stoljeća, proteže stvarna hrvatska državnost.

³ Gaj je početkom 1835. pokrenuo »Novine Horvatzke« kao politički list s nedjeljnim književnim prilogom »Danica Horvatzka, Slavonzka i Dalmatizka«, najprije na kajkavskom, a od 1836. na štokavskom jeziku.

⁴ *Zaključci Hrvatskog sabora XII (1836–1847.)*, Arhiv Hrvatske u Zagrebu, Zagreb, 1980., anno 1847/articulus decimus: »De lingua nationali intra ambitum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae ad categoriam officiosae in omnibus municipalis legislationis et administrationis ramis evehenda, expetitaque eatenus sanctione regia« (str. 268–269).

Latinski je jezik stoljećima bio u službenoj uporabi u Katoličkoj crkvi, ne samo u internim poslovima (liturgiji, bogosloviji, komunikaciji između crkvenih oblasti i svećenstva itd.), već i u vanjskim poslovima, tj. u komunikaciji s necrkvenim svjetovnim oblastima. To je bilo moguće, jer je latinski jezik bio univerzalno sredstvo komunikacije političke i kulturne elite tradicionalnih društava, odnosno privilegiranih staleža. Međutim, nacionalizam koji teži političkoj, kulturnoj i društvenoj afirmaciji širokih društvenih slojeva, zagovara nužno i uvođenje narodnog jezika u svim javnim poslovima svih društvenih institucija. U njih se svakako ubraja Katolička crkva. No, načelna orijentacija uvijek je u političkoj praksi modificirana utjecajem stvarnih povijesnih okolnosti.

Hrvatski nacionalisti nisu, prije 1848., postavljali pitanje uvođenja narodnog jezika ni u unutarnje, ni u vanjske poslove Crkve, i to iz više razloga. Takav bi zahtjev bio besmislen dok i hrvatske državne oblasti ureduju latinskim jezikom. Vjerojatno su i pretpostavljali da bi se istaknuti ljudi katoličke hijerarhije ne samo suprotstavili takvom zahtjevu već i povukli svoju obilatu pomoć mladom hrvatskom nacionalizmu. Osim toga, hrvatskim je nacionalistima, prije 1848., osnovna briga bila očuvanje skućene hrvatske državne autonomije pred bečkim centralizmom i agresivnim mađarskim nacionalizmom. Opasni vanjski neprijatelji bili su dovoljan razlog za pažljivo izbjegavanje unutarnjih trzavica.

Stanje se drastično izmijenilo nakon ožujka 1848. i pada konzervativnog političkog sustava kneza Metternicha u zapadnom dijelu Monarhije. Beč je privremeno izgubio kontrolu nad Hrvatskom, koja se jednostavno odcijepila od Mađarske u travnju iste godine, odlukom hrvatskog bana Josipa Jelačića o prijekidu svih veza hrvatskih oblasti sa samostalnom mađarskom vladom. Ukidanjem feudalnih davanja u proljeće 1848. Crkva je pretrpjela veliku štetu, ali nitko od istaknutih svećenika nije tražio povratak na staro. Istaknuti ljudi Katoličke crkve u Hrvatskoj, poput zagrebačkog biskupa Jurja Haulika⁵ i senjskog biskupa Mirka Ožegovića,⁶ gledali su u budućnost, nastojeći uskladiti ideje modernog nacionalizma s uvjerenjem o apostolskom poslanju Crkve. Njihovi tekstovi iz 1848–1849. jasno govore kako im je bila neprihvatljiva tradicionalna i anacionalno orijentirana staleško-feudalna Crkva, ali i društveno marginalizirana Crkva, potpuno podređena sekulariziranoj nacionalnoj državi. U takvim okolnostima zalaganje za očuvanje latinskog jezika u unutarnjim (ne vanjskim!) poslovima Crkve nije značilo grčevito držanje za nestajuće doba, već punopravnu obranu autonomije Crkve.⁷ Tek će

⁵ Juraj HAULIK de VÁRALYA (1788–1869.), podrijetlom Slovak, zagrebački biskup od 1837., a nadbiskup od 1852., osnivač Gospodarskog društva u Zagrebu 1841. godine.

⁶ Mirko OŽEGOVIĆ (1775–1869.), svećenik od 1801., senjski biskup od 1833., isticao se borbom protiv velikomađarskih pretenzija na Hrvatsku i, osobito, Slavoniju prije 1848. u latinskim brošurama i odvažnim govorima u Gornjem (velikaškom) domu Mađarskog sabora.

⁷ Svoje moderno shvaćanje društva i Crkve biskup Haulik je pokazao ne samo u aktivnoj potpori hrvatskom nacionalizmu prije 1848. već, kako će se vidjeti iz donesenih dokumenata, i u obvezatnoj uporabi narodnog jezika u komunikaciji s hrvatskim državnim oblastima. Zato se ne mogu suglasiti s izrazito negativnom slikom koja je o biskupu Hauliku stvorena u historiografiji u Hrvatskoj – usp. Vaso BOGDANOV, *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49.*, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 39, Zagreb,

Drugi vatikanski koncil (1963–1965.) usvojiti ono što se u mnogim zemljama već dugo primjenjivalo, tj. uvođenje narodnog jezika u liturgiju.

Dokumenti koji slijede trebali bi baciti malo više svjetla na jedno važno, iako slabo poznato gledište političke i crkvene povijesti hrvatske Četrdesetosme. Oni bi mogli, vjerujem, poslužiti i za buduća istraživanja o modernoj povijesti Katoličke crkve u Hrvatskoj kojoj uistinu, kako je nedavno lijepo rečeno, pripada obilježje »prešućene povijesti«. ⁸ Dokumenti se donose u izvornom obliku, bez gramatičkih, pravopisnih i jezičnih intervencija. Ispravljene su samo očite pogreške autora izvora (npr. ponavljanje dvije iste riječi jedne za drugom). Odlomci su oblikovani prema izvornom tekstu.

I

»Preuzvišeni Presvetli Gospodine Biskupe!⁹

Naša narodna poslovice veli: da je jezik materinski najjači; jer dopire do sardca. I u istinu, ako koi stališ, to je svetjениčki, koi se neprestano s pukom bavi, koi njegovo sardce i njegovu dušu u svojoj vlasti i oblasti dārži i njegovim duhom kretje, odkuda se svetjenici uzvišenim imenom duhovnikah i nazivaju. Duhovnik dakle, ako hoće da narodom i upravlja, kako valja, da ga na dobro nagovori i od zla odvrat, mora imati ključ za njegova sardca, a taj uzvišeni tajni ključ jest jezik materinski. I svikolici narodi, koi se izobraženostju i prosvjetjenjem proslaviše, koi do telesne i duševne snage dospeše, nastojaše to svojim milim materinjim jezikom kao najsilniom najshodniom polugom, kao najprečjim putem.

Buduć pako da je dosada naučni jezik kao u svih znanostih tako ponase i u bogoslovnih jezik latinski bio i time se umetno znanje našeg narodnog jezika prečilo, a po odbijanju materinskoga jezika u naucih i znanostih, odbijala se je i iskrena i prava ljubav od naroda i domovine.

Čim bi dakle mi uspješno napredovati mogli u svakome dobru, u ljubavi prama narodu i domovini u izobražavanju potrebitih koristnih i krasnih znanostih a osobito u izobražavanju našega sardca i duše, potrebito mi se vidi, da se materinski naš jezik i u bogoslovne nauke uvode: zato Vašu Preuzvišenost time umoljavam i osobito Vam na sardce metjem, da obćenitij i pravednoj želji naroda i mojoj zadovoljite i naredbu učiniti izvolite, da se početkom dojdućega školskoga godišta 1848/9 svikolici nauci bogoslovni narodnim našim jezikom naučati počnu.

1949; ISTI, *Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848–49. u svijetlu naše četrdesetosmaške stampe*, Zagreb, 1949.; ISTI, *Historija političkih stranaka u Hrvatskoj*, Zagreb, 1958.; Vinko CECIĆ, *Reformistički pokret rimokatoličkog svećenstva u Hrvatskoj godine 1848*, u: *Republika*, godina X, knjiga I, broj 4, Zagreb, 1954., str. 355–361; ISTI, *Politika rimokatoličke Crkve u Hrvatskoj za vrijeme kontrarevolucije i apsolutizma (1849–1860)*, u: *Republika*, X, II, 7)8, Zagreb, 1954., 619–637.

⁸ Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850–1918.*, Zagreb, 1994.

⁹ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Bansko vijeće (BV), Prosvjetni odsjek (PO), godina 1848 / kutija XII / svezak 4 / br. 6, dopis bana Jelačića i Banskog vijeća biskupu Hauliku. Bansko vijeće, formirano u proljeće 1848. od istaknutih političkih djelatnika iz Hrvatske, postalo je, nakon odgode Sabora (srpanj 1848.) i Jelačićeva odlaska u rat (rujan 1848.), vrhovna državna vlast u Banskoj Hrvatskoj. Vijeće je raspušteno u lipnju 1850. zbog otpora centralističkoj politici Bečkog dvora i austrijske vlade.

U ostalom primite iskren pozdrav moj i podpuno štovanje.

U Zagrebu 1^a Rujna 848.«

II

»Svim Biskupom rimo-katoličkog vero-izpovedanja.¹⁰ Iz sednice u odseku prosvete dne 2a Rujna daržane.

Dočim je sabor trojedne kraljevine narodnomu jeziku ono dostojanstvo podelio, koje njemu punim pravom pripada, da se naime svi javni posli u Domovini našoj isključivo u narodnomu jeziku obavljaju; i dočim su vruću ovu, i pravednu naroda želju pre Jurisdikcie trojedne kraljevine pretekle, želim, i od revnog domoljublja vašeg očekivam, da će se istoj naroda želji i od Vas, i od strane Vami podčinjenog sveštjenstva, na koliko to do sada učinjeno nije, čim prije podpuno zadovoljiti; zato krepostju banskoga lista ovoga nalažem Vami, da shodne naredbe odmah učinite, da se sve Matice i svi Zapisnici po Župah Biskupie mudrom ravniteljstvu Vašem podčinjene, isto tako i carkovni račun i nutarnje Biskupie upravljanje čim prije, i to izključivo u narodnom našem jeziku voditi i obavljati počnu.«

III

»Slavno bansko veće!¹¹

Na koncu velecenjenog dopisa sl. banskoga veća, u poslu naimenovanja župnika u Bebrini od 30^a Prosinca p. g. br. 4300/81 na mene upravljenoga, svidelo se je sl. banskomu veću stoga, što su onde priložene bile nekoje u latinskomu jeziku pisane molbenice, – koje su još prije priobćene malo niže napomenute naredbe amo stigle, – izvoditi, kao da nebi banskemi od 2^a Rujna p. g. pod br. 21 izdanemi naredbami, kojemi se za unjutarnje biskupie upravljanje izključivo narodni naš jezik prepisuje, zadosta učinjeno; i zato me isto sl. bansko veće poziva, da ovoj naredbi polag obće naroda našega želje, zadovoljim.

Stvar ova veću pozornost zaslužuje, negol što se komu na pèrvi mah čini; zašto hitim evo moje o njoj misli, sl. banskomu veću istinski otkriti.

Na koliko, i s-kolikim požèrtvovanjem sam ja vazda branio narodnost našu, i prava, obilno svedoče zapisnici domaćih naših kr. skupštinah, i ugarske diete, kao i celo ono vreme, što sada već 11. godinu po milosti božjoj sedim na biskupskoj ovoj stolici. A i neću se doista ni u buduće od toga stegnuti; što i slavno bansko veće tim za stalnie dèržati može, čim bolje mu poznato biti mora, da se baš ni u sadašnje burno doba nisam plašio, onim putem, kojim sam taki s-mojim došastkom udario, i nadalje stupati, i što sam sveudilj mojemi načeli veran ostao. Nu kao što sradostju ovde napominjem moju vernost za naša prava, i narodnost; tako isto odpèrto tvèrdim i izpovedam, da mi je korist i neoskvèrnjenost cèrkve i vere naše katoličke toli sveta, i mila, da ju nikakovoj drugoj,

¹⁰ HDA-BV-PO, 1848 / XII / 4 / 21, nalog Jelačića i Banskog vijeća katoličkim biskupima u Hrvatskoj i Slavoniji. Ovaj nalog objavile su i *Novine dalmatinsko-hervatsko-slavonske*, god. XIV/9. IX. 1848/98.

¹¹ HDA-BV-PO, 1849 / XIII / br. 316, pismo biskupa Haulika Banskom vijeću.

ma koliko znamenitoj svérhi nemogu, a i nesmiem podčiniti. To od mene zahteva moje unutarne o istinitosti i svetosti vere i cèrkve naše katoličke obsvedočenje, to biskupska moja čast, i napokon ono uverenje od mene potrebuje, što znam, da će naša domovina poglavito, i stime u istinu umirena, i usrećena biti, ako u njoj i katolička vera sveudilj bude cvala, ako se uveke (? – riječ nečitka, T. M.) svoje slobode, celosti i dostojanstva svoga uživala bude. I zato mi se za potrebno vidi, da se sva ona, koja bi iz toga gledišta zle posledice imati mogla, pomnjivo sputa sklone. Toga sam pako mnenja: da interes vere, i cèrkve naše katoličke zahteva, da se znanje latinskoga jezika, i to onako izvèrstno, da se ga katoličko duhovništvo sasvim lasno poslužiti može, i nadalje kod duhovništva uzdržži; a ktomu će vèrlo pripomoći, ak' mu prosto bude barma u nekojih predmetih sa duhovnim svojim poglavarstvom u latinskomu jeziku dopisivati: jer ako se i to znamenito sredstvo dokine, tako će za segurno poraba latinskoga jezika, koi i onako od neko doba doista već jako gine, u njemu sasvim izčeznuti. Ali nije to samo moja misao, slaže se u tom mnenju samnom ne samo duhovni moj sud, nego i svi ostali ovih kraljevinah biskupi, kao što ću to niže dokazati. Razlozi pako, koj unutèrnje ovo obsvedočenje o tom u nas probudiše jesu sledeći:

1. U katoličkoj cèrkvi jezik latinski, od koga se i ista cèrkva latinskom naziva, je jezik domaći, i za porabu cèrkve posvetjeni. U tom jeziku se po čitavom skorom svetu obavlja S. lythurgia, obavljaju se svetotajstva, predavaju se mal ne svi bogoslovni nauci; u tom jeziku čitavoga katoličkoga sveta biskupi, toli potrebito za jedinstvo katoličanstva medjusobno, a i ono, sa vidjenom cèrkve naše glavom, osobito obćenje goje. I to je doista glavni uzrok tomu, da se u svih tako nemačkih, kao francezkih katoličkih sveučilištih, svi bogoslovni nauci, izim nekojih jednako latinskom jeziku, – bez uštèrba narodnoga jezika i narodnosti – predavaju.

2. Ako ikada, a ono doista u sadašnje doba najvećma potrebito jest, da se duhovništvo u onih, koja k-njegovom zvanju doprinose, a to jest, u bogoslovnih naucih, točno izobrazu, a sve preteće mu u tom obziru prepone uklone; a to nije skorom moguće drugaćie, nego sredstvom latinskoga jezika. Još veću pozornost ta stvar zaslužuje glede naše domovine već iz toga, što do sada malo gdekoja bogoslovna knjiga ima u narodnom jeziku spisana, i što je moći prevideti: da domorodno naše duhovništvo radi zapuštenoga latinskoga jezika, ne samo da neće nikakovi napredak učiniti u onih, koja bi mogla u njemu hraniti, i uskrepiti duha pobožnosti, koja bi ga na znanstveno izobraženje bogoslovja, na koristno obnašanje duhovne svoje časti potaknula, no da će radi nehajstva za latinski jezik u svemu tomu znatno zaostati. Jer neka tvèrdi tkogod što mu drago, ono ipak nepomično stoji, da knjiga kroz tolika stoletja u čistom katoličkom duhu, od muževah, koji su si radi učenosti svoje neumèrlo ime, svetih otacah, i naučiteljah cèrkve stekli, latinskim jezikom spisane, noviih ovih vekovah makar i u najboljem katoličkim duhu, i u najizobraženiih jezicih sastavljene knjige, nadomestile nisu, nit nemožeju.

3. Osobitu pozornost ovde jošte zaslužuje odnošenje cèrkve katoličke pram sèrbsko-iztočnoj. Velika bo stran hèrvatsko-slavonskog žiteljstva, osobito u vojničkoj kraj/i/ni spada na sèrbsko-iztočnu cèrkvu; od južnih iztočnih stranah medjašimo sa narodi, koji su skorom skroz i skroz sèrbsko-iztočnog veroizpovedanja. A tko može dokučiti, kakove će još svremenom nastati okolnosti? Zato moramo na svaki naš koračaj paziti, koi bi

možebiti puku, i veri katoličkoj za kamen smutnje mogao služiti; zato nemojmo razpustiti onu svezu, koja jednog istog veroizpovedanja ljudi medju se skapća; a da je jezik latinski jedna iz medju najpoglavitiih ovakovih svezah, to nas svakdašnje izkustvo dovoljno uči. Znamo koli njezne čudi, glede toga, da su druge sledbe, a na pose sèrbsko-iztočna cèrkva, koja u staro-cèrkvenim svojem jeziku baš ništa neda promenit, koja sve svoje verozakonske obiçaje tako čvèrsto brani, i čuva, da baš ni od svog staroga kalendara, prem da ima u njemu očevidnih matematičkih pogrešakah, i na toli opetovane višje, i istoga zakonotvorstva službene pozive, ni dan danas neçe da odustane; i kao što jim to nitko stranom zameriti nemože, – tako se nije nikomu probitačno videlo, u tom kakovu silu upotrebiti; nebi li se onda i katolička cèrkva glede bitnog svog svojstva jednakom pravu i obziru radovati mogla? – Stvar ova još veću pozornost zaslužuje stoga, što se je u katoličkom žiteljstvu u nekih krajih naše domovine, već radi najnoviih nekih događjajah nekakovi strah, i brižljivost probudila: da njihovoj veri nekakova pogibeo preti, tako, da se je i sl. bansko veçe prisiljeno čutilo, svojim od 29 a Sèrpnja p: g: pod 93. br. amo odpravljenim dopisom katolički puk, putem duhovnog ovog suda umiriti.¹² Ktomu svemu za razlog još dodajem obçe poznato ono načelo, da kao što svagde, i u svemu tako osobito glede jezika i narodnosti treba vèrlo opazno i umereno postupati, jer nije ništa, što bi nas u postignutju ožudjene svèrhe naše, toli obustaviti moglo, nego što je kakova silovitost. Da je tomu tako uči nas mnogovèrstno, i najnovie glede magjarskoga jezika izkustvo, kojega silovito narinutje je toli žalostne posledice za sobom povuklo.¹³

To pred očima imajući, usled spomenutoga od 2^a Rujna p: g: banskog poziva, preduzeo sam taj posao jošte 15^a Rujna p: g: u sednici duhovnoga suda, gde, posle bi svestrano i dovoljno pretresana, bilo je odlučeno, da se prie svega još mnenje ostalih hèrvatsko-slavonskih katoličkih biskupah zasluša, a posle da se jednoliko pravilo opredeli, kojem bi se domorodnomu zahtevanju glede narodnoga jezika, no koliko moguçe, točno zadovoljilo, bez da se zato najsvetijoj vere naše svèrhi i kakova šteta nanosi. Kad bi onda odgovore inih biskupah bio primio, polag jednodušnoga njihovoga mnenja razposlao sam pod /' u prepisu priložene okružnice na duhovništvo biskupie moje zagrebačke, iz kojih će na novo uvideti sl. bansko veçe gorljivo moje, i moga duhovnoga suda tèrsenje za prosvetu, i razprostiranje narodnoga našega jezika. Da pako tja do skrajnih silah domorodnim željam odgovorim; usled poslednog od slavnoga banskog veçe poziva, naime od 30^a Sečnja t: g: na mene upravljenoga, još i to u sednici duhovnoga suda dne 9^a t: m: dèržanoj odlučih: da se u buduće odgovori, i

¹² Zbog zaoštrenih vjerskih odnosa između katolika i pravoslavaca u ljeti 1848., osobito u Srijemu, Sabor Hrvatske osjetio se ponukanim donijeti posebni zaključak »O predupredjenju lažljivih glasovah, kao da rimokatoličanskoj cèrkvi kakva opasnost preti« krajem lipnja 1848. (*Zapisnik sabora trojedne kraljevine Dalmatinske, Hèrvatske i Slavonske 5. i sledecih meseci lipnja i sèrpja danah godine 1848. dèržanog*, Zagreb, 1848., str. 13 / čl. XIV / dalje: *Zapisnik*). O spomenutoj okružnici Duhovnog stola katoličkim vjernicima govori pismo biskupa Haulika Jelačiću 4. kolovoza 1848. godine (HDA-BV-PO, 1848/XII/4/10).

¹³ Mađarski je nacionalizam, od kraja XVIII. stoljeća, sve jaçe isticao težnju za zamjenom tradicionalnog latinskog jezika mađarskim u javnim poslovima u čemu je do 40-ih godina XIX. stoljeća i uspio. Međutim, politička i društvena afirmacija mađarskog jezika morala je imati i negativnih konzekvencija u pretežito nemađarskom etničkom sastavu Ugarske.

uredbe na duhovništvo od strane duhovnoga moga suda, u svih onih predmetih, u kojih se polag razposlanih okružnicah izveštja imadu u narodnom jeziku sastaviti, takodjer jednakim načinom u narodnom jeziku izdadu.

Više učiniti nam nije moguće; a i nadam se od sl. banskoga veća, da će se iz navedenih ovih temeljitih razlogah sasvime umiriti sotim, što sam do sada glede narodnoga našega jezika učinio, i da nadalje neće zahtevati od biskupah takova, koja se polag njihovoga uverenja nikako ne slažu sa verozakonskim blagostanjem, i svetostju zvanja njihovoga. I tomu se tim većma nadam, jer mislim, da dočim je svako, makar privatno društvo, svaka verozakonska nekatolička sledba, svaki stališ, pače svaka privatna osoba, ovo novie doba svesti slobodu stekla, da se to ni katoličkoj cèrkvi, častnomu naime onomu zavodu, koi kroz tečaj hiljadu osamsto godina bio je, i ostat će u veke, jedno od najkrepčiih sredstvih, i da tako rečem, temeljitih uveta, za unapredjenje ljudskog blagostanja, tako vremenitog, kao i vekovečnog – podnipošto uskratiti nemože; a i u ostalom napomenutu višju, glede uvedenja narodnog jezika za službeni u javne poslove, bansku naredbu nisam si nikada mogao u tom smislu raztumačiti, kao da biskupu ni iste otčinske, i pastirske liste, kao i druge izključivo na svoje duhovništvo, u strogo duhovnih poslih, namišljene uredbe nebi prosto bilo u latinskomu jeziku sastaviti. Dano iz sednice 9^a Veljače 1849. dèržane.

Juraj Haulik

Bisk. Zagreb.«

IV

»Gospodine!¹⁴ U današnjoj sednici predloženo nam biaše okružno pismo po Vami dne 4^{og} Veljače t. g. na sveštenstvo Biskupie Zagrebačke izdano.

Predloženo biaše pismo ovo sa dvoverstnom tegobom. Jedno što Vi negledeć na to, da trojedna kraljevina pravog Bana svoga imade, i da si je on sa privoljenjem celoga naroda za vreme rata namestnika u osobi G. Mirka Lentulaja,¹⁵ (izabrao? – nedostaje završetak zavisne rečenice, T. M.) naslov namestnika Banskog upotrebiste; drugo što je pismo to u perkos deržavnome zakonu – volji naroda, i zapovedi Banove u latinskome jeziku sastavljeno. Upravljajući odbor Županie ove, kojoj je najznatnii dio biskupie zagrebačke, kao i Vaša uzvišena osoba podružena, smatrajući uzderžanje banskih naredbah i narodnosti za najsvetiu zadaću svoju nemože pravednu tegobu ovu mukom mimoći. Jer kroz to nebi odgovarao pouzdanju, koje je narod u njega postavio poverujući mu kormilo javnog upravitelstva. Nebi odgovarao vlastitij česti, kojom se u verst istinitih domorodacah stavlja.

¹⁴ HDA-BV-Unutarnji odsjek (UO), 1849/kut. V/br. 2585, pismo Upravljajućeg odbora Zagrebačke županije biskupu Hauliku.

¹⁵ Mirko LENTULAJ (1774–1864.), banski namjesnik u vrijeme Jelačićeva izbivanja iz Hrvatske 1848–1849. i predsjednik Banskog vijeća. Lentulaj je imenovan banskim namjesnikom odlukom Sabora Hrvatske (*Zapisnik 16/XVIII*).

A da je temeljita tegoba proti prenavedenom okružnom pismu Vašem to svakome narodno mislećem na prvi pogled u oči pada.

Jer što se tiče upotrebljenog po Vami naslova: Banskog Namestnika, obće znano je, da Namesništvo ovo prestaje, čim se Ban imenuje. Posle smerti Bana Vlašića¹⁶ odabrao Vas je svetli Kralj za banskog Namestnika, što ste i bili do Bana Hallera¹⁷ – posle svergnutja Bana toga naimenovao Vas je na novo svetli Kralj za Banskog Namestnika – što je jasni dokaz, da sa naimenovanjem Bana Namesništvo prestaje, jer da nije prestalo, nije ni potrebno, da vas je Kralj na novo Namestnikom Bana naimenovao. Sledi dakle da je čast Namesništva vašega već sa naimenovanjem sjajnog Barona našeg Jellačića¹⁸ prestala. No ovo Vaše upotrebljenje naslova Banskog Namestnika nam se tim čudnovatie vidi, čim je svetli Ban u deržavnome Saboru uz dozvoljenja narodnih Zastupnikah za svog Namestnika odabrao G. Mirka Lentulaja prenašajuć docnie na njegovu vlast svoju bansku, istom tako, ko što ju on sam polag volje naroda izveršava, i čim G. Lentulaj kao takav fungira, i čim je po svetlom Kralju, ministeriumu i svima oblastima za takvog službeno priznan.

Za dva pako banska Namestnika trojedna kraljevina ova nezna. Nebi mi zaista u predmetu tomu ni reći progovorili, da se tu samo o golemu naslovu radi, paće bi nam to za novi primer ljubavi Vaše prema narodu služilo pokazujuć kako vam je teško odelitise od naslova dostojanstva narodu ovomu toli slavnoga i miloga. Nebi mi ni reći progovorili, da se naslov taj prosto osniva na historičku prošastnost, da je istom tako politički nemoćan, ko što je: Supremus Comes de Berzence.

Al svemu tomu nije tako. Narod naš u velikoj strani neprikladan stanje stvari presuditi, osim toga izvršen množtvu tjanih agitatorah lahko bi se smutio neznajući komu da se pokori, u kome, da banskog namestnika štuje. No isti izobraženi svet toli domaći, koli izvanski mogo bi se od tuda svašta krivog tumačiti, i određeno po svetlom Banu Namesništvo kao neobstojeće oli dvojbeno razglasiti, videći, da ga Vi sami činom nepripoznajete.

Buduć da je dužnost naša svakomu povodu neredah i smutnjah dëržeći se u smotrenju osobah načela jednakosti u području našem predusresti, te banskim naredbam sveršeno štovanje osigurati, zato oprostite G. Biskupe što se na temelju prenavedenih razlogah naslovu Vašemu protivimo stalno nadajući se o vašoj obće poznatoj diskrecii da ćete pravednu želju našu dokučiti.

Druga tegoba glede okružnog pisma Vašeg je ono, što je latinski stavljen.

Očito ovo uvredjenje i preziranje najsvetieg narodnog prava našeg prouzročilo je tim veće nezadovoljstvo, čim proizlazi od jednog izmedju prvih dostojanstvenikah domovine naše, proizlazi od vas G. Biskupe! koi ste sudionik bili teške i mučne borbe, kojom

¹⁶ Franjo VLAŠIĆ (1766–1840.), hrvatski ban 1832–1840., odlučan branitelj hrvatskih municipalnih prava protiv velikomadarskih pretenzija.

¹⁷ Franjo HALLER (1796–1875.), hrvatski ban 1842–1845., neuspješno pokušavao pomiriti uzavrele političke strasti u Hrvatskoj.

¹⁸ Pukovnik Josip Jelačić BUŽIMSKI (1801–1859.) imenovan je banom Trojedne kraljevine na Državnoj konferenciji u Beču 23. ožujka 1848. godine.

smo se proti nasertanju protivnikah naših boriti morali, koj ste suterpeli pregone i nasilja nevernih izdaicah, koj ste dakle kadri uvažiti čemu narodne stečevine naše, čim napokon proizlazi od Vas, koj ste ogledalo svemu katoličkomu narodu našem, kojemu ste tim većma dužni dati kerščanski primer uzderzavanja zakonah i banskih naredbah, čim Vam je znano, da je protiv prekeršiteljom naredbah ovih preki sud proglašen.

Dočim se mi da odperto kažemo – proti usurpatii latinskog jezika svečano ogradjujemo – umoljavamo Vas zajedno u ime poverenja onog, koje smo mi sve do sad u Vas stavljali, da i Vi u poslovima Cerkve obljubite jezik naroda onoga, komu ste Vi kao duhovni pastir na čelu, i koj sa svim naravnim pravom zahtevati može da se i cerkva onim jezikom služi, kojim on najizkrenie k-Bogu svomu govori.

U ostalom pozivajući sve oblasti kraljevinah ovih, da bi i one suglasnu želju svoju Vama G. Biskupe predstavili – dajemo Vam ravnanja radi na znanje, da smo za uzderžati dostojanstvo banskih naredbah svima sudcima našima naložili, da ovakova javna latinska pisma, ko što je i preznačeno okružno pismo vaše svakomu bio on sveštenik ali svetovni čovek pod strogim odgovorom primati zabrane, i gdegod nalazeća se, odmah confisciraju, i nama daljnih uredbah radi izruče. – Konačno nemislamo, da bi Vi G. Biskupe ovaj dopis naš kao povod strastne kakove namere tumačili – jer Vas uveravamo, da nas je jedino brižljivost za narodna prava naša u tome zaključku rukovodila, znajući da neće odperta reć kod muža značajom krestjanske ljubavi i pravednosti odlikovanog, ko što ste to Vi Gos. Biskupe! cilj svoj promašiti – Već da će jedina kadra biti medjusobno sporazumljenje ukrepiti, i interese domovine naše u svim svojima elementima sve boljma stopiti. Dano iz sednice upravljajućeg odbora Županie Zagrebačke u Zagrebu dne 22^a Veljače 1849.«

V

»Uzvišeno Vieće!¹⁹

Službeno izveštjeni jesmo da G. Juraj Haulik Biskup Zagrebački s-naslovom Namestnika banskog snabdeven latinska okružna pisma protiv naredbami banskimi razpošilja.

Za da se štovanje narodne volje takodjer pri svetjanstvu čim prie uvede – umoljavamo Uzvišeno Vieće da upotreblivanje naslova banskog Namestnika prepreći; kao i to da se svetjanstvo u vanjskih poslovah nebude više martvimi latinskim jezikom služiti moralo izposlovati blagoizvoli.

Dano iz sednice Upravljajućeg odbora Žup. Križevačke dne 24^a Veljače /1/849.«

VI

»Slavno bansko veće!²⁰

Svidelo se je upravljajućemu županie zagrebačke odboru svojom od 22^a p: m: na mene odpravljenom, i ovdje pod ' / ' u verodostojnom prepisu priklopljenom poslanicom meni

¹⁹ HDA-BV-UO, 1849/V/2387, dopis Upravljajućeg odbora Križevačke županije Bansom vijeću.

²⁰ HDA-BV-UO, 1849/V/2585, pismo biskupa Haulika Bansom vijeću.

do znanja staviti: da je u sednici istoga odbora dne 22^a Veljače g. t. držanog, pastirski po meni početkom svetoga ovoga korizmenog vremena na sveštenstvo biskupie moje razaslani list sa dvovjersnom tegobom predložen bio. Jedno zato, što sam ja negledeć na to, da trojedna kraljevina pravog svog bana imade, i da si je on za vreme rata namestnika u osobi velezaslužnog za ukupnu domovinu muža odabrao, naslov bankskog namestnika upotrebio. Drugo zato, što je spomenuti pastirski list u latinskom jeziku sastavljen.

Glede prvoga potrebuje od mene isti odbor, da se naslova bankskog namestnika za buduće dobrovoljno odrećem, i takovi upotrebljavati prestanem. Glede drugog obznanuje mi, da je naredbu učinio, da se pastirski list moj, svakomu bio on sveštenik, ili svetovni čovek primati zabrani od svakoga, kod koga se najde, oduzme, i sebi radi daljnih naredbah izruči.

Da bi se izražena u ovom upravljajućeg odbora dopisu zahtevanja jedino moje osobe ticala, to bi ja, iskreno (? – riječ nećitka, T. M.), celu stvar mukom zamućao, tvrdo uveren, da se slični, koje jedino strast kadra je proizvesti, prizori, sami po sebi dovoljno ukoravaju. Ja bi to u broj inih nepogodah uvjertio, koje su mi i do sada, tolikoputih u dio pale, ostavljajući sva vremenu, koje će jednom istinu na svetlo izvesti, da se vidi, tko je vera, tko li nevera? Nu stvar ne samo što je mene neugodno dirnula, veće je i prava duhovne vlasti oskvjrnula, pa i načelo slobode i jednakosti, koje, ako hoćemo da dobrim plodom usplodi, za sve narode, sve stališe, i pojedine također osobe jednako i sveto biti mora, ozledila. I baš zato prisiljeno se vidim, predmet taj mudromu slavnoga bankskoga veća razsudjenju podnesti.

Što se istoga naslova tiće. Ja sam taj meni od Njih. veličanstva podeljeni naslov samo zato upotrebio, što su ga i moji predšastnici, i onda, kada su sjajni na stolici bankskoj bani defilovali, upotrebljavali, ter zato, jer sam za stalno i nedvojbeno držao, da sa samim naslovom nikakovi krug delovanja skopčan nije; što i činom dokazah, doćim se nit najmanji upliv, usled ovoga tobože naslova, prisvojio nisam u javne poslove. Nu ipak, samo ako po onoj vlasti, koja me kraljevskim banske časti namestnikom naimenovaše, pozvan i napatjen budem, da se toga naslova okanim, ja ću ga se dragovoljno odreći; nego da to na poziv pojedine oblasti, i po imenu odbora jedne županije, na koju inače pretresivanje pitanja ovog nespada, učinim, to, mislim, se pravično od mene zahtevati nemože.

Što se pako pastirskog lista u latinskom jeziku sastavljenog tiće, već sam u mojem na sl. banksko veće pod 9^{im} p: m: odpravljenom pismu jasnie misao svoju izrazio, nego da bi to potrebito bilo o tom obširni govor ovde povesti. Iz tog pisma uvidelo je slavno banksko veće, da se bankskim odlukam ni najmanje protivio nisam, već da sam sve ono učinio, što mi je savest, i moje zvanje učiniti dopustilo; više učiniti nisam mogao, niti da učinim, će itko od mene pravično zahtevati moći. Uvidelo je takodjer slavno banksko veće to, da pravila, koja sam glede upotrebljenja narodnoga našega jezika na podčinjeno mojoj vlasti sveštenstvo odpravio, nisu samo osobne moje misli, nego da se u tom, i svi trojedne kraljevine biskupi smenom podpuno slažu. Kako je onda, i kojim pravom upravljajući odbor županije zagrebačke narediti mogao da se spomenuto pismo moje oduzme i confiscira, to mudromu slavnog bankskog veća razbiranju za pretresivanje ostavljam. Ta i u najslobodnijih amerikanskih, engleskih i francezkih – kao i absoluti-

stičkih turskih, persianskih državah, nikada se verhovnim duhovnim pastirom prečilo nije, da na svoje sveštenstvo uprav/e/ otčinsko – pastirske liste, u kojih naime biskup svoje duhovništvo na točno izpunjenje pastirskih svojih dužnostih, i ostalih redovničkih kreposti nagovara i probudjuje, budi u kojem jeziku razposlali nebi mogli; a naime latinskom, kao domaćem i cèrkve katoličke lastovitim jeziku.

Učtivo zato umoliti slavno bansko veće čest si uzimam: da spomenuti upravljajućega odbora naredbu uništiti, i za bezkrepostnu proglasiti, ujedno pako isti odbor uspešno opomenuti izvoli: da se u buduće neupušća u pretresivanje stvari, koje u njegov delokrug nikako ne spadaju, jer će samo time dokazati, da im je uistinu stalo do mira, i reda u domovini, koi se u državi tek onda uspešno postići može, kada se opredelene svakoj oblasti delokružne medje medjusobno strogo štuju.

U ostalom izručujući se u blagonaklonost, sa počitanjem ostajem.

Slavnoga banskoga veća

U Zagrebu 2^a Ožujka 1849.

Sluga pokorni, Juraj Haulik, Biskup Zagrebački.«

VII

»Preuzvišeni g. biskupe!²¹

Čime su od strane banskog veća za obustavljenje sequestracije okružnih Vaših pisamah, i drugih predmeta Vašega od 2^a Ožujka t. g. br. 499 shodne načinjene naredbe, poziva Vašu preuzvišenost bansko veće uljudno, da i u buduće i u tome obćoj želji zadovoljit dostoja, da i slična okružna pisma u narodnom jeziku izašilja; i u koliko poznaje revna teženja Vaše preuzvišenosti za obćim domovine dobrom, tvrdo se nada, da će i u tome poziv ovaj kod Vaše preuzvišenosti željenu sverhu postići.«

VIII

»Odluka²² vaša radi okružnog pisma biskupa zagrebačkoga, i naslova banskog namestnika, kojim se je on u istom pismu napisao, podnešena je po istome biskupu zagr. banskome veću s molbom, da se ota odluka uništi.

Bansko veće razmotrivši obstojateljstvo stvari, te najprije budući da isto okružno pismo biskupovo nije službeno, veće samo otčinsko pastirsko na duhovništvo poslano pismo, kojim se ovo na točno izvēršivanje svešteničkih dužnosti, i krepostih opominje, i time ovo pismo u latinskom jeziku sastavljeno u zakon prošlog sabora našeg o narodnom jeziku glaseći nedira, za pravedno nalazi, da se naredba o sequestriranju ovih pisamah opozove, tim većma, jer svakog je sveta dužnost svaki razdor izbeći, gde osobita potreba radi sveltinjah domovine toga nezahteva.

²¹ HDA-BV-UO, 1849/V/2585, dopis Banskog vijeća biskupu Hauliku. Dopis je datiran 14. ožujka 1849. godine.

²² HDA-BV-UO, 1849/V/2585, dopis Banskog vijeća Upravljajućem odboru Zagrebačke županije 14. ožujka 1849. godine.

Glede toga, što se isti biskup zagrebački naslovom banskog namestnika služi, učinjeni su pri svetlome banu po banskom veću shodni koraci.«

IX

»Svetli bane!²³

Radi toga, što se biskup zagrebački jošte naslovom banskog namestnika služi, podigla je županija križevačka reč i bansko veće je umolila, da to shodnom naredbom prepreči; i županija zagrebačka u tome smislu upravila je pismo na istoga biskupa, kao što se iz priloga pod '/' vidi; – čime pako isti biskup u odpisu svom u prepisu pod '/' priloženom izjavljuje, da će se i nadalje tim naslovom služiti, u tome dosta važnom pitanju za potrebno nalazi bansko veće k Vama svetli bane! obratit se, za da stvar ota sami rešiti blagoizvolite. Ovde samo to primetjujem, da i /u/ priašnja vremena bili su imenovani banski namestnici i banskog namestnika naslovom služili /se/ u ono vreme, kada su bani na svojoj stolici sedili, samo da nikako ne vlasti tada izveršivali niti u ničem u poslove na bansku vlast spadajuće uticali nisu, a sada, gde je po Vami banski namestnik sa vlastju izveršivati banske poslove imenovan, naravno pitanje nastaje, da li je po tom biskup zagrebački banskim namestnikom prestao biti ili može se još tim naslovom služiti.

Glede drugog predmeta priloženih dopisah najme o sequestraciji okružnog pisma biskupovog po žup. zagreb. odlučenoj, shodne su naredbe načinjene po bans. veću, da se takova sequestracia obustavi i opozove, budući da pismo u pitanju stojeć nije službeno, već oćinsko pastirsko na celo duhovništvo biskupie Zagrebačke odpravleno, medjutim ipak glede narodnog jezika pozvan je biskup Zagr. da se i u sličnih premda ne upravo javnih i službenih pismim narodnim jezikom služi.«

X

»Gospodine!²⁴

Naćelo ustavnosti našeg vremena posve drugo ponjatje ustanovljuje o ćasti i službi državnog odgovornog urednika: neg je bilo u starom ustavu. Nemogu se zato dost naćudit Županii Križevaćkoj i Zagrebaćkoj, da zaboraveć na pomisao državnog službenika i odnošenja njegovog k vladi i k narodu, u tom istu pogibelj vide za narod il vladu, što g. biskup Haulik naslov kraljevskog banske ćasti namestnika izvodi. Duh sloge, koja je narodu našem toli potrebna, zahteva da take malenkosti, kao što je vodjenje naslovah, nebudu prilika izraženja strastih prema osobama, koje brez obćeg poverenja zvanju svome odgovorit nemogu. Nek zato g. biskup od kralja mu povereni naslov vodi, a moj odgovorni Namestnik upravljanje domovine ravna. To je, što rećenim županiam s/a/obćit treba.²⁵

²³ HDA-BV-UO, 1849/V/2585, pismo Banskog vijeća banu Jelaćiću 14. ožujka 1849. godine.

²⁴ HDA-BV-UO, 1849/VI/4021, odgovor bana Jelaćića Mirku Lentulaju. Nakon ovog pomirljivog banovog pisma više nema dokumenata, u fondovima Banskog vijeća, o pitanju jezika u Crkvi u Hrvatskoj 1848–1849. godine.

²⁵ Na sjednici 23. travnja 1849. Bansko je vijeće odlučilo upozoriti upravne odbore Zagrebaćke i Križevaćke županije da se ubuduće trude očuvati slogu (HDA-BV-UO, 1849/VI/4021).

Tko zna, da država i crkva u najužjem savezu stoje i složenim silama na to ić imaju, da red, mir i sreća domovine i naroda ustanovljeni budu: taj će takodjer u sequestraciji pisma crkvenog na duhovništvo biskupie Zag. u latinskom jeziku pisanog po Županii Zagr. odlučenoj neugodno zadirkivanje u stvari vidit, koje treba s' velikom oparnostju, mudrostju i štovanjem u pretres uzimat. Tim je uredba obustavljenja sequestracie istog pisma od banskog veća izdana i visokim državnim načelim i želji mojoj, da ljubav i sloga svud vlada, podpuno odgovorila. Primite pozdrav moj –

U Pešti 13. Travnja 1849. Jellačić Ban.«²⁶

ZAKLJUČAK

Deset iznesenih dokumenata govore o pitanju uporabe latinskog ili narodnog jezika u unutarnjim poslovima Katoličke crkve u Banskoj Hrvatskoj 1848–1849. godine. Početkom rujna 1848. hrvatski ban Josip Jelačić i Bansko vijeće zatražili su od biskupa u Trojednoj kraljevini isključivu uporabu narodnog jezika. U svojim pismima Banskom vijeću u veljači i ožujku 1849. zagrebački biskup Juraj Haulik branio je uporabu latinskog jezika, čime je izrazio uvjerenje i drugih istaknutih ljudi Crkve u Hrvatskoj. Težnja za zadržavanjem latinskog jezika nije proizlazila iz konzervativnosti i okrenutosti prošlosti, već iz legitimne obrane autonomije Crkve, kao materijalne društvene institucije i duhovne zajednice vjernika.

RÉSUMÉ

A l'aide d'une riche documentation, l'auteur explique le passage du latin au croate dans les documents officiels des années 1848–1849.

L'article signale la prise de conscience des ecclésiastiques et des hommes politiques croates face à l'usage de la langue nationale dans les affaires publiques.

²⁶ Valja, na kraju, nešto reći o ovdje iznesenim dokumentima. Svaki je izbor, više ili manje, subjektivan i ne može pretendirati na to da obuhvati cjelinu određenog problema. Izneseni dokumenti vjerojatno nisu jedini koji se tiču pitanja službenog jezika unutar Katoličke crkve u Hrvatskoj 1848–1849. godine. Pretpostavljam da u drugim arhivima, posebno u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, postoje važni dokumenti o ovoj problematici. Na žalost, oni ovdje nisu mogli biti doneseni zbog ograničenih tehničko-prostornih mogućnosti. Autor se nada da će ubrzo biti u stanju objaviti i druge arhivske izvore, ako do njih dođe, relevantne za iznesenu problematiku.